

Sükösd Miklós – L. László János:

**AZ M-KORMÁNYZAT
(H)ŐSKORSZAKA
Hogyan használják a mobilt
a magyarországi önkormányzatok,
és ki fizeti a számlát?**

Egy empirikus kutatás első eredményei

Bevezetés

A hazai mobiltelefon előfizetők száma 2001 őszén meghaladta a négymilliót. Ez nemcsak azt jelenti, hogy Magyarországon már több a mobil-, mint a vezetékes telefon előfizető, hanem azt is: a teljes lakosságból – ide értve a csecsemőket és az aggastyánokat is – csaknem minden második ember rendelkezik mobillal. Ennek alapján jogosan feltételezhetjük: a négymillió felhasználóba a hazai politikai elit túlnyomó része is beletartozik. Nagy bizonyossággal állíthatjuk, hogy a kormánytagok, a politikai pártok országos és helyi vezetői, aktivistái, a parlamenti képviselők, a minisztériumi vezetők és hivatalnokok, a polgármesterek és az önkormányzati képviselők nagy része rendszeres mobilhasználó.

Immár nem az a kérdés tehát, vajon van-e mobiljuk a politikusoknak, az államélet különböző szintjein döntéshozó pozícióit elfoglaló szereplőknek és más közéleti személyiségeknek, hanem az: *hogyan, s mire* használják a magyar politikai elit tagjai a mobiltelefont? Megkönnyíti-e a mobil használata valamilyen módon a politikusok, önkormányzati vezetők, tisztviselők döntéshozatalát? Van-e szerepe a mobiltelefonnak a választókkal, ügyfelekkel való kapcsolattartásban? Milyen módon és kinek biztosítják az elérhetőséget? S a másik oldalon: kit és milyen eszközökkel igyekeznek távol tartani maguktól? Végezetül, ki fizeti a számlát, a szó szoros (előfizetési- és beszélgetési díj) és átvitt (amennyiben a mobilozás más tevékenységektől von el figyelmet, időt) értelmében?

Mindezek a kérdések azon a tényen alapulnak, hogy a mobiltelefon használata a képviseleti demokrácia intézményrendszerében Magyarországon is bevett gyakorlattá vált. Az internet és a mobil tömeges elterjedését tekintve történelmi korszak az 1990-es évtized és az ezredforduló időszaka. A trend nyilvánvaló: a gazdag nyugati országok lakosságának döntő többsége már ma mobilhasználó. A mobil kommunikáció tömegessé válása pedig a mobil technológia politikai és demokratikus használati lehetőségét is magával hozza.

Az internet-alapú elektronikus kereskedelem és elektronikus üzlet (röviden e-kereskedelem, e-üzlet) megjelenése után hamarosan elterjedt az internet-alapú elektronikus kormányzat és elektronikus demokrácia (e-kormányzat, e-demokrá-

cia) fogalma. Ugyanígy, a ma teret nyerő mobil kereskedelem és mobil üzlet (m-kereskedelem, m-üzlet) nyomán beszélhetünk mobil kormányzatról, önkormányzatról és mobil demokráciáról (m-kormányzatról, m-demokráciáról). A gazdag nyugati világban hamarosan szinte teljes körűvé válik a mobilhasználat, így technikai lehetőség nyílik a közvetlen demokrácia új formáinak megjelenésére. Ha minden állampolgárnak autorizált mobilkészüléke van, akkor módja nyílik SMS-sel vagy más módon véleményt nyilvánítani, szavazni, választani. A mobiltechnológia ezért – a képviseleti demokrácia gyakorlatába való beépülése mellett – hosszabb távon az állampolgári visszajelzés, a közvéleménykutatás és a közvetlen demokrácia új lehetőségeinek ígéretét is hordozza.

Két értelemben beszélhetünk tehát az m-kormányzat kezdetéről, őskorszakáról. Egyfelől a képviseleti demokrácia intézményeinek gyakorlatát már átította a mobilok használata. Másfelől a mobilok tömeges hétköznapi médiummá válása felveti a közvetlen demokrácia gyakorlásának új technikai lehetőségét. A képviseleti demokrácia tekintetében eme őskorszak egyszersmind hőskorszak is: ma alakulnak ki az alapvető szokások, amelyek kifinomodva és jelentősen változva ugyan, de meghatározzák a politikusok, döntéshozók mobilhasználatát.

Empirikus mobilkutatás

A hazai akadémiai igényű mobilkutatások úttörő jelentőségűek, ám erősen teoretikus irányultságúak.¹ A kezdeti elméleti lépések után megérett az idő a mobilhasználati szokások tényeinek, trendjeinek, típusainak empirikus kutatására is.

A politika és a közigazgatás olyan társadalmi alrendszerek, ahol jól tettenérhetők a mobilhasználat típusai, s a mobilkommunikáció hatására bekövetkező változások. A mobilhasználat szempontjából vizsgálatra érdemesnek tartjuk a pártokat, a parlamenti képviselőket és parlamenti pártfrakciókat, s a minisztériumokat, a közigazgatás különböző szintjein elhelyezkedő hivatalokat is. Ugyanígy fontos lenne megvizsgálni a települési és térségi önkormányzatok, különösen a választott tisztségviselők mobilhasználatát. E kutatásoknak hangsúlyozottan pártsemlegeseknek kell lenniük s mindenképpen el kell kerülni, hogy azonosítható közszereplők vagy intézmények politikai érzékenységét sértsék.

Az alábbi kutatási gyorsjelentés egy problémafeltáró előkutatás (*pilot project*) első eredménye. E kutatás keretében 15 hazai települési önkormányzatban térképeztük fel és elemeztük a helyi döntéshozók és tisztviselők mobilhasználati gyakorlatát.

¹ Itt mindenekelőtt a Nyíri Kristóf által szerkesztett *Mobil információs társadalom* c. kötetre (Budapest: MTA Filozófiai Kutatóintézete, 2001) utalhatunk.

Kommunikációelméleti és információtörténeti paradigma

Kutatásunk elméleti hátterét az a kommunikációelméleti és információtörténeti felismerés adja, hogy a különböző kommunikációs technológiák, médiumok használata mélyen áthatja, strukturális értelemben befolyásolja a társadalmi tudás termelését és szétosztását, a gondolkodás szerkezetét, a közösségek világképét, információ- és tudásházttartásuk alakulását.²

A politika területén a kommunikációs média mély, szerkezeti hatásának kérdése a politikai hatalom mezőjében jelenik meg. A mobiltelefon mint kommunikációs médium esetében az általános kérdéseket imígyen fogalmazhatjuk meg röviden: Milyen hatást gyakorol a mobiltelefonok tömeges terjedése és használata a politikai elit körében? Változnak-e, s hogyan a reprezentatív demokrácia döntéshozatalának módjai, a döntési helyzetek, változik-e a politikai hegemonia gyakorlása azzal, hogy a döntéshozók elvileg és technikailag a nap 24 órájában elérhetőek lennének információ- és véleménycserére más szervezetek, saját döntéshozói testületük tagjai és a választók számára? Kutatásunk során eme általános kérdéskört négy konkrétabb alapkérdésre, kutatási irányra bontottuk.

Kutatási irányok

1. A hely szellemtelensége: a mediatizált kommunikáció szempontjai

Genius loci – avagy a hely szelleme: az őskorszaktól a modernitásig terjedő realista felfogás a jelenlét és így a hatalmi döntéshozás képességének feltételül a fizikai, testi jelenlétet szabja. Az elektronikus kommunikáció – előbb a távíró és a telefon, majd a rádió és a tévé, végül az internet és a mobiltelefon – gyakorlata azonban fokozatosan és radikálisan aláássa ezt az elképzelést.³ A tömegmédia

² Ld. pl. Harold Innis, *The Bias of Communication* (1951), Toronto: The University of Toronto Press, 1995. – Marshall McLuhan, *A Gutenberg-galaxis* (1962), Budapest: Trezor Kiadó, 2001. – Z. Karvalics László, „Az információ-történeti gondolkodás ágazatai, kiindulópontjai és kezdetei”, *Világtörténet* 1996 ősz-tél, 10–25.o. – Nyíri Kristóf, „Szavak, képek, tudásegész”, *Világosság* 2001. július-szeptember, 3–10.o. – Kondor Zsuzsanna, „A kommunikációtechnológia változásai és a tudományos gondolkodás átalakulása”, uo. 67–76.o.

³ A folyamat párhuzamosan zajlott a művészet és a valóság vizuális technikai sokszorosíthatóságának kialakulásával, az eredetileg kémiai s nem digitális sokszorosításon alapuló fényképezés és film történetével. Ld. Walter Benjamin, „A művészet a technikai sokszorosíthatóság korszakában”, Benjamin *Kommentár és prófécia* c. kötetében, Budapest: Gondolat, 1969, 301–334.o. és 386–394.o. A tévé, majd a digitális konvergencia korszakában e különböző technológiai indíttatású médiumok együttműködésének, majd egybeolvadásának vagyunk tanúi. Ld. Sükösd Miklós, „A konvergencia és a multimédia kihívása: európai médiapolitika a 21. században”, a Csermely Ákos, Ráduly Margit és Sükösd Miklós által szerkesztett *A média jövője: Internet és hagyományos média az ezredfordulón* c. kötetben, Budapest: Média Hungaria Kiadó, 1999, 85–93.o.

fogyasztóiként tanúi vagyunk a világeseményeknek és eldugott sarkok történéseinek. Az interaktív médiumokon, a telefonon, az interneten pedig valahol a magunk s beszélgetőtársunk/e-mail partnerünk közötti, furcsa, valós kiterjedés nélküli, csak az adott kommunikáció időtartamára kialakuló időleges médiatérben folyik a kommunikáció.

A lényeg: az elektronikus média használatával nincs szükség hús-vér jelenlétünkre. Kommunikációnk, s annak hatalmi aspektusa akkor is működik, amikor testünk – a hús, a wetware – nincs jelen, sőt távol van a történések közvetlen fizikai terétől. A mediatisztált kommunikációban nem a hely számít, a hely nem számít – a fizikai hely semleges, érdektelen és sokszor másodlagos marad.⁴

Az empirikus mobilkutatás, ezen belül a helyi döntéshozó-politikai elit mobilhasználatának szintje felé közeledve mindez a következő kérdéstípushoz vezet. Hogyan használják a mobilt azokban a döntési helyzetekben, amikor a politikus (vagy más döntéshozó illetve testületi tag) nincs jelen a döntés szokásos színterén, például a polgármester vagy képviselő szabadság vagy külföldi út miatt távol van az önkormányzati ülésektől? E helyzetek sokszor azonnali válaszokat igényelnek, például határidős pályázatok benyújtásakor, vagy valódi szükséghelyzetben (elhalálozás, árvíz, stb. esetén). A mobiltelefon által adott állandó elérhetőség számos interjúalanyunk szerint biztonságot ad ilyen esetekre. Kutatásunkban több esetet gyűjtöttünk össze, amikor e helyzetekben mobiltelefon használatával születik a döntés.

2. Közsféra kontra magánszféra: szociológiai szempontok

A fő kérdés itt az: a választott önkormányzati vezetők, illetve a tisztviselők mobilhasználatára mennyiben a munkavégzésük, s mennyiben a privátszférájuk része? Hogyan alakul a közsféra és a magánszféra érzékeny határa abban a helyzetben, amikor a mobiltechnológia állandó elérhetést biztosít önkormányzati munkaidőben is a privátszféra – a család és az üzleti kör – szereplői számára? Munkaidő után pedig a helyzet megfordul: a mobiltelefonon keresztül a magánélet korábban élesebben elkülönült időszakába hatolhatnak be a közélet, a politika történései, az információs és döntési kényszerek, helyzetek.

Az empirikus kutatás szintje felé közeledve efféle kérdések merülnek fel a mobilhasználat kapcsolatban: mire használja a képviselő a mobilt? Elsősorban családi életét bonyolítja mobilon keresztül; üzleti ügyeit szervezi; képviselőtársai-val értekezik, pártkapcsolatokat épít a döntéshozatal előtt és közben (SMS-ek útján); avagy/és a választóival cserél eszmét arról, milyen ügyben, s hogyan kép-

viselheti őket leghatékonyabban? Hogyan osztja be mobilozásra fordított hivatali és magánidejét e témakörök között? Hogyan hatolnak e témák életritmusába, a mobilkorszak előtt feltételezhetően élesebben elkülönült közéleti és magánéleti zónákba?

3. Több vagy kevesebb demokrácia; hatékonyabb politikai menedzsment? Politikatudományi szempontok

A mobilhasználat hatékonyabb önkormányzaton belüli konzultációt és döntéshozást eredményezhet. A mobil segítheti az állampolgári visszajelzések, a civil társadalommal való kommunikáció hatékonyságát is. Egyfelől növelheti a döntéshozatal nyitottságát, segítheti a demokratikus ellenőrzés mechanizmusait. Másfelől azonban hozzájárulhat az elitdemokrácia bezárkózásához, az állami és pártszervezetek Robert Michels által jellemzett oligarchizálódásához. Mit szolgál a mobil használata a mai Magyarországon – az oligarchizálódás vastörvényét, a politikai elit hegemoniáját avagy a demokratikus elemek erősödését? E demokráciaelméleti – ám empirikus szervezetszociológiai kutatási kérdésekké fordítható – szempontok mellett felmerül: a mobil a hatékonyabb politikai vezetés eszköze lehet anyagi értelemben is. Használhatják például a pályázatokról való információszerzés és konzultáció, sőt pályázati lobbizás eszközeként is. További szempont, hogy a közpénzen finanszírozott mobil a politikai osztály privilégiumaként tűnik fel. A támogatott mobil ebben az értelemben a politikai versenyben elnyerhető javak egyik eleme, s a plurális demokrácia versenyjellegét erősítheti.

4. Ki fizet a végén? Jogi alapkérdések

A mobilhasználat díjának kifizetése természetbeni juttatás az önkormányzati vezetők, képviselők, tisztviselők számára. A köz pénzéből finanszírozott támogatás pedig a közre tartozik, bár e szempont ütközhet üzleti vagy magánérdekekkel. Normatív, egyszersmind empirikusan kutatható kérdésekké mindez így fordítható: közérdekű adatnak, tehát nyilvános dokumentumnak minősül-e az önkormányzat által az önkormányzati képviselők, illetve polgármesterek részére biztosított mobiltelefon esetén a mobiltelefon-szolgáltatóval kötött szerződés; az önkormányzat által fizetett költségtérítés; illetve az ilyen mobiltelefon számlája?

⁴ Joshua Meyrowitz, *No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior*, Oxford: Oxford University Press, 1985.

Mintavétel

A fenti kérdésekről végzett előkutatást (*pilot study*) az eDemokrácia Műhely helyi politikusok – önkormányzati képviselők, polgármesterek – és önkormányzati tisztviselők körében 2001. második felében.⁵

A kutatás során 15 hazai településen végeztünk kérdőíves felmérést. Ezek megoszlása a következő:

- tíz község (lakosságszám 230–4000 között).
- három kisváros (lakosságszám 11000–21000 között)
- két budapesti kerület.

E 15 önkormányzat természetesen nem tekinthető a mintegy 3200 magyarországi települési önkormányzat reprezentatív mintájának. A tíz falut véletlenszerűen választottuk ki, a három város és a két budapesti kerület kiválasztásakor pedig a kutatócsoport tagjainak személyes kapcsolatait használtuk fel. Ebben az előtanulmány funkcióját betöltő kutatásban nem törekedhettünk reprezentativitásra.

Célunk itt a helyi politikai, önkormányzati célú mobilhasználat jellemző eljárásainak első feltérképezése, néhány fontos összefüggés feltárása, egy átfogóbb kutatás tematikájának és módszertanának előkészítése volt. Mindez azért is indokolt, mert Magyarországon még nem folyt hasonló kutatás. A jelenlegi előkutatást – a kutatás sikere esetén – az önkormányzati mobilhasználatot feltáró reprezentatív országos kutatás, illetve más politikai és közigazgatási szintek mobilhasználatának kutatása követheti.

Kutatási módszerek

A kutatás során félig strukturált interjúkat használtunk zárt és nyitott kérdéseket egyaránt tartalmazó kérdőívek alapján. Összesen 38 interjút készítettünk – 10-et a falvak polgármestereivel és jegyzőivel, 18-at a kisvárosok polgármestereivel, helyetteseikkel, képviselőivel; 10-et pedig a budapesti kerületek önkormányzati képviselőivel, illetve egy kerületi alpolgármesterrel és két hivatali vezetővel.

⁵ Az eDemokrácia Műhelyt 2000 őszén alapította tíz újságíró, politológus, szociológus és jogász. Az interdiszciplináris kutatócsoport célja, hogy tudatosan figyelje az új információs technológiák – elsősorban az internet és a mobiltelefon – demokratikus alkalmazási lehetőségeit a közszférában és a civil társadalomban. A csoport társadalomtudományi kutatást és konzultációt végez, gyűjti és rendszerezi az e-demokrácia életképes módszereit, ötleteit, tanulmányozza az idevágó szakirodalmat, hírlevelet ad ki az e-demokráciára és e-kormányzatra vonatkozó hazai és nemzetközi hírekből. Bővebben ld. www.edemokracia.hu.

A falvak esetében rövidített kérdőívet alkalmaztunk, amely elsősorban a polgármesterek és jegyzők mobilfinanszírozására és használatára vonatkozott. E körben tíz községben 8 polgármesterrel és 2 jegyzővel, összesen 10 interjúalannyal készítettünk telefonon interjút.

A kisvárosokban és a budapesti kerületekben személyes interjúkat készítettünk. E két szinten a bonyolultabb szervezeti viszonyok feltérképezésére szolgáló kérdőívek 124 kérdést tartalmaztak. Az első kérdéscsoport a mobillal kapcsolatos önkormányzati eljárásokkal, a második az egyéni mobilhasználatról foglalkozott. A három kisváros esetében önkormányzatonként 6, összesen 18 interjúalanyt kérdeztünk meg. Az interjúalanyok körébe a három kisváros polgármestere, alpolgármestere valamint önkormányzati képviselők (köztük ketten egyszersmind parlamenti képviselők) tartoztak.

Budapest két kerületében 5-5 interjút készítettünk. Az egyik kerületben az alpolgármester és 2 önkormányzati képviselő mellett az igazgatási osztály vezetőjével és az informatikai rendszergazdával készült interjú. Utóbbiakkal a kerületi mobilhasználat és a vele szervesen összefüggő vonalas telefon- és számítógéphasználat rendszerét (a belső használókra vonatkozó digitális politikát és az információmenedzsment egy részét) térképeztük fel. A másik budapesti kerületben 5 önkormányzati képviselővel készült interjú.⁶ Minden interjút kézírással jegyzeteltünk és az interjú után gépre vittünk.

Emellett a budapesti kerületekben elemeztük az önkormányzat és a mobilszolgáltató szerződését, a mobilhasználatra vonatkozó belső döntések dokumentumait, mobil számlákat és egyéb iratokat. Mivel a kutatás politikailag és gazdaságilag érzékeny kérdésekkel, adatokkal foglalkozik, a helyi önkormányzatok a kutatásban anonim módon vettek részt. Az interjúalanyok és a települések nevét az eDemokrácia Műhely kutatói bizalmasan kezelik. Az adatfelvétel 2001. augusztusa és októbere között folyt.

⁶ Ezúton mondunk köszönetet a kutatásban együttműködő kollégáinknak: Balázs Magdolnának („B” budapesti kerületi interjú, esettanulmány), Kumin Ferencnek („A” kerületi interjú és esettanulmány, a budapesti kerületek összefoglalása), Nagy Ildikó Emesének (Esemespuszta interjú és esettanulmány, a kisvárosok összefoglalása), Sörös Erzsébetnek (Wapháza interjú és esettanulmány, közreműködés a községi interjúban), Szarvas Zsoltnak (Mobilburg interjú és esettanulmány, közreműködés a községi interjúban), és Bayer Juditnak, aki jogi szakvéleményt készített a közpénzből fizetett mobilokkal kapcsolatos adatok, dokumentumok közérdekű voltáról.

Az egybevetethezőség megkönnyítése érdekében valamennyi településtípusnál – falvak, kisvárosok, kerületek – azonos szerkezetben végeztük el az elemzést. Az alábbi feldolgozásban mindhárom szinten a következõ szerkezetet követjük:

1. Demográfiai jellemzők, mobil szolgáltatóválasztás, szerződés a szolgáltatóval.⁷
2. Privilegiumok: ki jogosult hivatali mobilra?
3. Hívás fogadás/szűrés és a döntéshozó napirendje.
4. Az elérthezőség köre: a mobilszám nyilvánossága.
5. Kivel beszélnek? Kapcsolatok, hálózatok .
6. A mobiltelefon funkciói.
7. A mobilkommunikáció tartalma, a mobil társadalom jelentése az önkormányzat számára.

Falvak: hívásfogadás válogatás nélkül

Empirikus kutatásunk első szintjén tíz véletlenszerűen kiválasztott község önkormányzati vezetőivel – 8 polgármesterrel és 2 jegyzővel – készítettünk telefoninterjúkat. Magyarországon jelenleg a települések száma 3135. Ennek 7,4 százaléka – 252 – város, itt él a lakosság 64,6 százaléka. A települések többségében, 55 százalékában 1000 fő alatti a lélekszám, ám a népességnek csupán 8 százaléka lakik ilyen falvakban.

Ezen a települési szinten csak elvétve fordulnak elő pártok, a polgármesterek kivétel nélkül pártunkívüliek voltak. Jellemzően nem főállásban végzik munkájukat, ami rányomja bélyegét a mobilhasználati szokásaikra is.

Demográfiai jellemzők

A kutatásban résztvevő falvak népessége a 230 és a 4000 között mozgott. A tíz községből négy falu lakossága 500, további négyé 1000 alatt maradt, egy 2000-es és egy 4000-es lélekszámú is akadt közöttük. A kiválasztott települések körülbelül fele-fele arányban reprezentálják az ország keleti és nyugati felét.

A települések költségvetése általában összefüggést mutat a lélekszámmal, bár akadnak kirívó kivételek is. A legkisebb, 12 milliós költségvetés a 230 lelkes falué, míg a 2000-et számlálóé évi 180 millió forint. Érdekes viszont, hogy a 650 lakosúé 45 millió, míg a 700 főse 110 millió. Ugyanilyen aránytalanság figyelhető

⁷ Az első pontnál a falvak esetében a demográfia mellett a szolgáltatóválasztás szempontját is megemlíttük. A budapesti kerületek esetében e pontnál az anonimitás megőrzése érdekében nem adunk demográfiai jellemzést, hanem a belső információs rendszereket, az önkormányzat mobil és vonalas telefonokra vonatkozó szabályait és pénzügyeit elemezzük.

meg a 370 főse település 14 milliója és a 350 főse 60 milliója között. Az összeg nagysága erősen függ a fejkvóta támogatást élvező intézmények számától és nagyságától, valamint a településen lévő vállalkozásoktól befolyó helyi adó mértékétől. Az egyik település például a Balaton partján fekszik, itt nyilvánvalóan a turizmusból származik a nagyobb bevétel. Forrásteremtő tényező lehet azonban a polgármester, illetve az apparátus ügyessége, profi lobbitevékenysége is a pályázati pénzek megszerzésében.

A megkérdezett 10 interjúalany közé hat tiszteletdíjas polgármester került – vagyis e megbízatás mellett van főfoglalkozásuk is. Csupán két főállású polgármesterrel beszélünk, ketten pedig jegyzői posztot töltöttek be. Életkoruk átlagosan valamivel 40 év fölötti. A nemek megoszlása 5 nő és 5 férfi, ami nem reprezentálja a tényleges arányokat, hiszen az önkormányzati vezetők körében is a férfiak vannak számszerű fölényben.

Mivel a kis településeken csekély számú térített mobilról van szó, nem kötöttek kedvezményes szerződést egyik szolgáltatóval sem. (Ez nem zárta ki, hogy a vásárlásoknál figyelembe vették az éppen futó akciókat.) Mintánkban csupán egy településen kötöttek speciális szerződést az egyik szolgáltatóval. Ez a legnagyobb község, ahol egyszersmind kiemelkedően nagy a térítéses mobilok száma. E településszinten ezért nem az önkormányzatok és a mobilszolgáltatók szerződésének tartalmát, hanem a szolgáltatóválasztás speciális motivációit ismertetjük.

Privilegiumok: ki jogosult hivatali mobilra?

A tíz községben meglehetősen nagy szórást mutat a mobilhasználat térítése. A jellemző az, hogy a polgármesternek szinte mindenütt fizetik a telefonját. A tíz település közül nyolc helyen van az önkormányzat által legalább részben finanszírozott telefonja a polgármesternek.

A nyolc polgármester közül hatnál nincs pénzügyi korlátozás, határt csak az önmérséklet szab. Közülük egy több tízezerre, ketten pedig 10 ezer forint körülire becsülték a havi telefonhasználatot. Egy helyen éppen 10 ezerig térítik a beszélgetéseket. Egy másik településen ugyan korlátlan a használat, de a mindenkori költségek 20 százalékát a polgármesternek kell állnia. Érdekes módon ő is 10-12 ezerre becsülte a havi számláját. Egy faluban viszont csak 3000 forintig térítik a polgármester beszélgetéseit.

Kutatásunkból egyértelműen az rajzolódik ki: a községekben fontosabbnak tartják az önkormányzat hivatali és intézményi kulcsszereplői számára a mobiltelefon térítését, mint a képviselők számára. A polgármesteren kívül a hivatali és intézményi hálózat egy vagy több tagjának (beleértve a jegyzőt is) tizből öt településen térítik a mobilhasználatot. A polgármester mellett mobilra jogosultak köre eme öt községben a következőkép alakul:

1. község: a védőnő korlátlan használatlaltal.
2. község: a jegyző korlátlan használatlaltal.
3. község: a gondnok és a helyi lap szerkesztője 7000, illetve 8000 forintig havonta.

4. község: a polgármesteri hivatal öt dolgozója, de készülékenként csak maximum 10.000 forintig térítik.

5. község: hét készüléken, egyenként 5000 forintig térítik a beszélgetéseket a jegyző, a gyermekvédelmi-jóléti szolgálat vezetője, két rendőr, a polgárőrség, a mezőőr, az orvosi-védőnői ügyelet számára. (Ez a mintánkban szereplő legnagyobb, 4000 lelkes község.)

A tíz közül csak egyetlen településen kap minden képviselő mobil térítést, de ott is csak 1500 forintot. Egy másik községben pedig két képviselő mobilját térítik, de ebben speciális ok játszanak szerepet. Az egyikük mezőőr, a másik mezőgazdász és mindketten sokat vannak kint a földeken, így mobilon könnyebben utoléri őket. Vagyis esetükben a főállású munkájukhoz kell a mobil, nem pedig képviselőként jogosultak rá. Néhányan említették, hogy akadnak képviselők, akiknek van magán mobilja.

Összegzésül elmondható, hogy a kis községekben jellemzően a polgármesterek kapnak térítéses mobil. Őket követik a hivatali, intézményi dolgozók – az adatfelvételben szereplő települések felében. Kutatásunkból az a tendencia rajzolódik ki: a községek szintjén a kedvezményezett száma az intézményi körben a település méretével, s ami ezzel együtt jár, az intézményi feladatok növekedésével és az intézményrendszer tagoltabbá válásával együtt nő. A kis községekben az önkormányzati képviselők csak kivételesen jogosultak térítéses mobilra.

A megkérdezett polgármesterek és jegyzők 2 és 9 év közötti időszak óta használnak mobil. Nyolc megkérdezett átlaga 3,75 év. Ketten pedig ős-mobilhasználók, az egyiknek már 9 éve van készüléke, a másik pedig rajta volt a magyarországi mobiltulajdonosok első 100-as listáján.

Hívás fogadás/szűrés és a döntéshozó napirendje

A megkérdezett nyolc polgármester és a két jegyző nem bonyolít túlságosan nagy mobil-forgalmat. Jellemzően csak fogadják a hívásokat és sokan ezekre vonalason válaszolnak. A napi fogadott hívások száma 7 interjúalanyonál néhány, egy megkérdezett napi 8-10 hívást kap, ketten pedig 15-20 hívást említettek. Ez utóbbi adat a 2000, illetve a 4000 lelket számláló, viszonylag nagyobb településeket jellemzi. A mobilról történő híváskezdeményezés még kevesebb. Aki egyáltalán említette, az nem figyel a kedvezményes időszakokat.

A kis településeken a polgármestert kevesen hívják, hisz „egy ilyen faluban azt is tudjuk, hogy ki náthás” – nyilatkozta egyikük. Tízből heten egyáltalán nem

szűrik a hívásokat, ha módjuk van rá, azonnal felveszik a mobilt. (Van, aki annak ellenére sem szűr, hogy „kapott már csúnya, fenyegető üzeneteket is“.) Az egyik megkérdezett vezető viszont nem is nagyon tartja bekapcsolva a mobilt, csak hétvégén. Egy másik csak üzenetrögzítőként használja a mobiltelefont, vagyis soha nem fogad rajta hívást. A harmadik, szűrést alkalmazó interjúalany a szám alapján tudja, hogy ki keresi és így szelektál. A kis településeken a vezetők többsége tehát válogatás nélkül minden hívást fogad.

A tíz interjúalanyból ketten említették, hogy éjjel is be van kapcsolva a készülék. Egyiküknél családi okokból – a gyerek discoba jár –, míg a másik biztonsági okokból: „bármikor történhet a faluban”. Ellenben van, aki úgy nyilatkozik: a privátszféra szent, ezért délután négy és reggel hét között nem tartja bekapcsolva a mobilt. A többiek gyakorlata e két véglet között helyezkedik el. Tipikus eljárás, hogy a munkából hazaérve kapcsolják ki a mobilt. A mobiltelefon így egyértelműen a munka világához, a napi munkarendhez sorolódik a kistéleplési helyi vezetők többségének napirendjében.

Az elérhetőség köre: a mobilszám nyilvánossága

Jóval nagyobb szórást mutat, hogy a polgármesterek, jegyzők mennyire teszik nyilvánossá a mobilszámukat. Abban egységesek az interjúalanyok, hogy a család, barátok, hivatali munkatársak (esetleg csak a vezetők) és a képviselők ismerik a számot. Jellemző az olyan utasítás, hogy a szám idegeneknek nem adható ki, erre a tízből hárman határozottan utaltak. Ezzel ellentétes tendencia, hogy négyen viszont a teljes nyilvánosság hívei. Van közöttük, aki kifüggeszti a számot a hivatalban, míg egy másik interjúalanyunk a helyi újságban is megjelenteti időnként. Az egyik polgármester mobilszáma teljes nyilvánosságát hirdeti ugyan, de ő az, aki a munkaidő végén kikapcsolja a készüléket.

Kivel beszélnek? Kapcsolatok, hálózatok

Arra a nyitott kérdésre, hogy kiket hívnak a polgármesterek és jegyzők, 12féle választ tudtunk elkülöníteni. Az említések gyakoriságának sorrendjében: hivatal 7, család 7, képviselők 5, jegyző-körjegyzőség 4, más önkormányzat 3, állami hivatalok 3, barátok 3, önkormányzat üzletfele 2, polgármester 2, minisztériumok 1, egyesületek 1, választók 1.

A községi vezetők szintjén négy mobilon erősített kapcsolatrendszer emelkedik ki egyértelműen: ez a hivatal, a család, a képviselők és a jegyző. A helyi vezetők viszonylag gyakran beszélnek a szomszéd önkormányzatokkal és az államigazgatás különböző szintjeivel is. Mindenképpen figyelemre méltó, hogy választókkal való beszélgetésre telefonon keresztül a tízből csupán egy válaszadó utalt. (Bár azt töb-

ben megjegyezték, hogy a választókkal való személyes kapcsolattartás hívei.)

A mobiltelefon funkciói

A készülék lehetséges funkciói közül kettő emelkedik ki, a hívás fogadása és kezdeményezése, ebből lényegesen gyakoribb az előző. Harmadik helyre szorul az üzenetek meghallgatása.

Az SMS használat megosztja a kérdezetteket. A többséget az SMS-t ritkán használók adják. A tíz megkérdezett között csak néhány aktív SMS-ezőt találtunk. Akad, aki egyáltalán nem használja az SMS funkciót. Érdekes, hogy az SMS-nek van némi intimitása: négyen is említették, hogy főleg a családdal és a barátokkal érintkeznek ezen a módon. Valaki úgy fogalmazott, hogy azokkal SMS-ezik, akikkel „fél szavakból is értik egymást”. Egyik interjúalanyunk viszont arról számolt be, hogy SMS-t főleg a fiatal kolléganőitől kap. Megjelent tehát az SMS használatban a korosztályi szempont. Egy további kutatás hipotéziseként felvethető, hogy az SMS-ek írása az életkortól is függ, elsősorban a fiatal önkormányzati döntéshozók és hivatalnokok használják.

A mobilkommunikáció tartalma, a mobil társadalom jelentése az önkormányzat számára

Arra a zárt kérdésre, hogy a telefon mit jelent Önnek leginkább: biztonság, mindig elérhető, presztízs, munkaeszköz, információcsere, kapcsolattartás, egyéb – a legtöbben az elérhetőséget tették az első helyre. Ezt követi a munkaeszköz, a kapcsolattartás, majd – azonos pontszámmal – a biztonság és az információcsere. Utolsó helyen végzett a presztízs szempont. Az egyéb kategóriára nem érkeztek értékelhető válaszok. Az elérhetőség kategória természetesen a mobil lényegét ragadja meg, az időtől, helytől, szituációtól független elérési lehetőséget.

A legnehezebben megfogható, bár legfontosabb kérdésünk annak tisztázására irányult, hogy mit változtatott a mobil az önkormányzati munkában, a politikusok egymás közötti, illetve a választókkal való viszonyában, a döntéshozási- és döntési mechanizmusban.

A nyilatkozókat arra kértük, hogy összegezzék, milyen szerepet játszik munkájukban és az önkormányzat életében a mobil. Itt megjelent néhány negatív ítélet, ám túlsúlyban voltak a pozitív vélekedések.

A *negatívumokat* két csoportra bonthatjuk: egyrészt zavaró momentumokat, kéretlen hívásokat említettek, másrészt a mobil jelentőségét, szükségességét kérdőjelezték meg.

Az elsőre, a kéretlen hívásokra példák az interjúkból:

– „Zavar, ha idegenek felhívnak önkormányzati gondokkal. A választókkal nem telefonon tartom a kapcsolatot.”

– „Negatív élményem volt egy fenyegető telefon.”

A negatívumok második csoportja a mobil szükségességét kérdőjelezte meg. Azok a – számszerűen kisebbségben lévő – községi önkormányzati vezetők, akik nem tulajdonítanak nagy jelentőséget a mobilnak, érvelésüket a következőkre alapozták: személyesen is találkozhatnak, „nincsenek a kommunikációt hátráltató távolságok”, „telefon nélkül is gyorsan terjednek a hírek”. Vagy ha kell, elérhetik egymást vezetékese telefonon. A nyilatkozó polgármesterek, jegyzők példái a mobil feleslegességére:

– „Ha nem lenne mobilom, akkor sem történné semmi, nekem nem elengedhetetlen a készülék, azért tartom csak, hogy elérhető legyek mások számára.”

– „Az önkormányzat munkájában nincs jelentősége a mobiltelefonnak. Nincsenek sürgető kérdések. A személyes kapcsolatok jelentik, illetve hozzák a megoldást.”

E negatív véleményeknél számszerűségében nagyobb és skálájában sokkal szélesebb a *pozitív* vélemények sora. Kezdjük néhány egyedi esettel:

– „Legpozitívabb élményem, amikor három képviselővel nyaraltunk a tengerparton (nem önkormányzati pénzen) és éppen akkor volt iskolaigazgató választás, amelybe kritikus periódusában onnan is bele tudtunk avatkozni.”

– „Pályázásnál pótlólag így – mobilon – tudtak tőlem adatot kérni, és a győzelemről szóló jó hírt is ezen keresztül tudtam meg.”

Végül néhány átfogóbb értékelés arról, milyen változásokat indukál a mobiltelefon önkormányzati használata a mai Magyarországon:

– „Az önkormányzati munkámban állandó kapcsolatot tudok tartani a jegyzővel, illetve a pénzügyes kollégával.”

– „Mivel nem vagyok főállású polgármester, fontos, hogy a hivatalból bármikor utolérjenek, enélkül nehezebb lenne. Apróbb döntéseket így is meg tudunk hozni. Ha ülésünk és valaki hiányzik, a véleményét telefonon tudakoljuk meg. Találkozókat beszélünk meg.”

– „Legaktívabban pályázatok írásakor használjuk a mobilt és költségvetések idején. Információkat gyorsabban lehet cserélni. Gyakoribbá vált a kapcsolattartás. Minden információcsere konkrétább és lényegretörőbbé válik.”

– „Első ciklusú polgármester vagyok, sok információra van szükségem, mivel nem vagyok főállású, a hivatalba csak délután járok be, így az elérhetőség miatt is fontos.”

– „Szerintem az önkormányzati, főként a hivatali döntésmechanizmus gyors-

sabb lett, jobban mozgatható az apparátus.”

– „Halvány változást azért mégis érzékelek a házunk táján. A képviselő-testület csaknem minden tagjának van saját finanszírozású mobilelérhetősége. Ez a döntés-előkészítés bizonyos szakaszaiban, váratlan helyzetekben nagyon hasznos, mobiltelefon segítségével a testület tagjai – tartózkodjanak bárhol – azonnal mozgósíthatók.”

– „A változás nyilvánvaló. Az önkormányzati üzleti tárgyalások során, illetve ha vidéken tartózkodom, a kollégákkal való kapcsolattartásban. Sokáig csak hívtak, ma már az életem fontos részévé vált. Szükséges rossz. A testületi munkában nagy hatékonysággal alkalmazzuk: nálunk a döntéshozatalt sok-sok egyeztetés előzi meg, de más ügyekben is sokszor kérek javaslatot, véleményt a képviselőktől. Mindez mobil nélkül nehezen valósulna meg.”

Kisvárosok: „Itt ridegtartás van”

Az önkormányzatok és a mobilszolgáltatók szerződése

Kutatásunkhoz három hasonló nagyságú kisvárost – Esemespuszta (11 ezer lakos), Wapháza (13 ezer lakos), Mobilburg (21 ezer lakos) választottunk ki Budapest vonzáskörzetében. Ebben a települési kategóriában már erőteljes a pártosodás, így a megkérdezett polgármesterek között is egy fideszes, egy szabad demokrata, egy pedig független volt. A testületek létszáma – amelyekben a függetlenek és civil szervezetek képviselői mellett már pártfrakciók is jelen vannak – 17 és 19 között szóródik. Az éves költségvetések nagyságrendje egytől három milliárdig terjed. Egyik településen sincs kedvezményre jogosító átfogó megállapodás, szerződés a mobilszolgáltatókkal.

A három kisváros mindegyikében meginterjúvoltuk a polgármestert, valamint 5 önkormányzati képviselőt. Ezen a települési szinten a három városban így összesen 18 interjú készült. Érdeklőség, hogy az önkormányzati képviselők mintájába két parlamenti képviselő is bekerült (ők két hivatalos viselnek). A kisvárosokban a falvakénál részletesebb, teljes kérdőívet kérdeztük végig. A kisvárosi mintában olyan képviselőket is meginterjúvoltunk mobilhasználati szokásaikról, akik nem részesülnek térítésben. A 18 interjúalany közül mindössze hat személy mobilhasználatát támogatta az önkormányzat.

Privilégiumok: ki jogosult hivatali mobilra?

Meglepetést okozott számunkra – ezért a későbbi kutatások során ellenőrizendő –, hogy a vizsgált három kisvárosban egyáltalán nem támogatják az önkormányzati képviselők mobilhasználatát. „Kevés a pénzünk, szegény az önkormányzat, itt ridegtartás van” – fogalmazott az egyik polgármester.

A polgármesterek esetében viszont mindenütt korlátlan telefonhasználatot biztosítanak.

Emellett mindhárom településen térítik a mobilhasználatot az apparátusban, illetve az önkormányzati intézményekben dolgozó néhány embernek. Ilyenek mindhárom településen a jegyzők. Wapházán a közterületfelügyelet és a városgazdálkodás vezetői hat-hat ezer forintos havi térítést kapnak. Mobilburgban szintén a közterületfelügyelő és két mezőőr részesül 3-3 ezer forintos kompenzációban. Mobilburgban ezen felül egy ügyeleti mobil is van a polgármesteri hivatal portáján, áramszünet esetére. Itt a jegyző térítése a polgármesteréhez hasonlóan 100 százalékos. Ennél jóval nagyvonalúbb Esemespuszta, ahol – a polgármesteren, alpolgármesteren és a gazdasági-műszaki ellátó szolgálat igazgatóján kívül – százszázalékos térítésben részesül a művelődési ház igazgatója, a gazdasági-műszaki szolgálat egy karbantartója, továbbá a jegyző, illetve a pénzügyi és a beruházási osztályok vezetői is.

Összefoglalva: a polgármesterrel együtt Esemespusztán 8, Wapházán 7, Mobilburgban pedig 6 embernek ad valamilyen mértékű mobil-kompenzációt az önkormányzat. Az éves mobilszámla Esemespusztán 1,7 millió forint, Wapházán 800 ezer, Mobilburgban 500 ezer forint körüli.

Érdekes, hogy egyik városban sincs testületi döntés arról, hogy kinek milyen mértékű térítést biztosítson az önkormányzat. Ezt a kérdést a polgármesterek döntötték el, illetve egy helyütt jegyzői hatáskörbe utalták. „Szóba sem került a pályáztatás, vagy valamilyen testületi döntés, mint ahogy a költségtérítésről sem született semmilyen testületi döntés. Ez hivatali hatáskör” – közölte például Mobilburg polgármestere.

Két városban (Mobilburg és Wapháza) is a mobilnál jóval nagyobb figyelmet szentelnek a vezetékes telefonok szabályozásának. Az egyik helyen a vezetékesről mobilra történő híváskezdeményezéseket is korlátozzák.

Mobilburgban a vezetékes számla 2000-ben évi 600 ezer forint körül alakult. Figyelemreméltó, hogy ennek kétharmada irányult mobilokra! Éppen ezért komoly korlátozásokat léptettek életbe: fél éve egy kis mobil központot szereltek be, ami egy vonalra szűkíti a mobilra történő kimenő hívások lehetőségét. Bár mely hivatali telefonról lehet tehát mobilt hívni, de kimenő mobil vonal valójában csak egy van, amelyre adott esetben várni is kell. Új korlátozás, hogy egy hónapja – 2001. szeptember – kódos hívási rendszert és számkorlátozást alkalmaz-

nak, emellett letiltották az emelt díjas szolgáltatásokat is.

Wapházán szintén szigorú az ellenőrzés. Bár a Mobilburgéhoz hasonló drasztikus korlátozások nincsenek, itt sikerült havi 300-390 ezer forintba leszorítani a vezetékes telefon számlát. A készülékek közül csak néhányról lehet távolsági hívásokat kezdeményezni. Azt azonban nem korlátozzák, hogy mobilt hívjanak. A telefonok néhány éve már itt is kóddal működnek. A magáncélú használatot egy füzetbe kell beírnia mindenkinek, amit hó végén kiegyenlítenek a dolgozók. Részletes telefonszámlát kérnek a szolgáltatótól és a hívott számok alapján kontrollálják, hogy a munkatársak kikkel kezdeményeztek beszélgetéseket.

Esemespusztán nincs semmilyen korlátozás, havi vezetékes telefonszámlájuk meghaladja a 600 ezer forintot. Ennek több mint fele mobilszámok hívásából adódik.

A válaszadó 18 városi képviselő és polgármester mintegy harmada új mobilos: ők az utóbbi 1-3 évben vettek mobiltelefont. Szintén egyharmadra tehető azok száma, akik 4-7 éve szaporítják a mobilosok táborát. A maradék harmad az „ősmobilosoké”: ők már az 1990-es évek elején rendelkeztek mobilkészülékkel. Ilyen például Esemespuszta polgármestere és alpolgármestere is. Az, hogy ki melyik csoportba tartozik, nem függ sem az önkormányzatban betöltött tiszteletől, sem foglalkozásától. Valószínűleg a jövedelem, az életkor és a habitus, az újra való nyitottság jelenik meg mobilra hajlamosító tényezőként e csoportban, ám ezekre nem tért ki a jelen kutatásunk.

Azok közül, akiket támogat az önkormányzat, a többségnek nem volt azelőtt készüléke, mielőtt az önkormányzat vásárolt volna számára. A 18 megkérdezett közül tízen a Pannon szolgáltatásait veszik igénybe, míg nyolcan a Westelhez tartoznak. A szolgáltatóval többnyire elégedettek: egy-egy válaszadó nyilatkozott csak úgy, hogy részben elégedett, illetve volt, aki kifogásolta a vonalak zsúfoltságát, a vételi korlátokat, illetve a hosszú szervízidőt.

A legkedveltebb készüléktípusoknak a Nokia (6 említés), valamint a Siemens és az Ericsson (3-3 említés) bizonyultak. A készülék kiválasztásakor túlnyomó többség az árat veszi figyelembe, de előfordul szempontként a méret, az ütésállóság, a biztonságos működés, illetve a külső megjelenés. Azt, hogy mit tud a készülék, csupán egyetlen képviselő említette az ár után, ami leginkább azzal magyarázható, hogy – mint a későbbiekben utalunk majd erre – a megkérdezettek a rendelkezésre álló alapfunkciókat sem használják ki.

Hívás-fogadás/szűrés és a döntéshozó napirendje

A mobilhasználat nagyságrendje a kisvárosok szintjén a következőképpen alakul. A megkérdezettek közül a legnagyobb csoportba az a 7 interjúalany tartozik, aki napi 10–20 hívást bonyolít. Ide sorolható a három közül két polgármester, valamint két alpolgármester is. Ugyanennyien vannak, akik húsz feletti telefont intéznek. Egy interjúalany 20–30, további 3 fő 30–40 hívásról számolt be. Szintén 3 interjúalany nyilatkozott úgy, hogy 40-nél is többet telefonálnak egy nap a mobiljukon. A harmadik csoportba az a 4 interjúalany tartozik, aki naponta legfeljebb 10 telefont intéz el. Utóbbiak vagy anyagi körülményeik miatt kénytelenek spórolni (középszkolai tanár, családorvos) vagy nem megy túl jól a vállalkozásuk. A tarifákat is jellemzően csak ez utóbbi csoport veszi figyelembe.

A havi mobilköltségek logikusan arányosságot mutatnak a telefonálások számával. Öt interjúalany van 10 ezer forint alatt a számlája, 4 főnek 10 és 20 ezer forint között, szintén 4 megkérdezettnek 20 és 30 ezer között. Efölött pedig ismét négyen fizetnek. (Egy interjúalanyról nincs számlaköltség-adat.)

A megkérdezettek nagy része munkaeszköznek tartja a mobilt: többségük még akkor sem kapcsolja feltétlen ki, amikor tárgyal (a 18-ból 9 interjúalany nyilatkozott egyértelműen így). Csak 4 fő mondta azt, hogy tárgyalás alatt hangtalan módra állítja.

A hívások állandó fogadásának elterjedtségét mutatja, hogy legtöbben még akkor is felveszik a telefonjukat, ha másik vonalon beszélnek. Nagy számban vannak (8 fő), akik éjszakára sem kapcsolják ki a mobilt – közülük többen kifejezetten a munkájukra, elérhetőségükre hivatkoztak, de volt, aki családi okok miatt van állandó készenlétben.

Az Esemespusztai polgármester például kedvesen figyelmeztette az egyik gazdasági ellátási osztály vezetőjét, hogy „a telefonnak még a kispárnája alatt is ott kell lennie”.

A kisvárosokban tehát – függetlenül attól, hogy az illető képviselőnek fizeti-e a számláját az önkormányzat vagy sem – az esetek túlnyomó többségében érvényesül az a funkció, hogy a mobiltelefonon keresztül elvileg a választók is akadálytalanul elérhetik őket.

Az elérhetőség köre: a mobilszám nyilvánossága

A fentiek alapján nem igazolódott az a feltételezésünk, hogy a kisvárosi polgármestereknél és önkormányzati képviselőknél is elérte volna azt a határt a hívások mennyisége, amelynél már védekezniük kell a nem kívánt megkeresések ellen. A 18 megkérdezett közül mindössze egy interjúalany (Mobilburg jegyzője) védekezik oly módon, hogy titkos, és igen kis körben ismert a száma. Rajta kívül

Mobilburg polgármestere is használja azt a technikát, hogy csak nagyon keveseknek adja meg a számát. Ezen túlmenően csak egy olyan válaszadó volt még, aki azt mondta: mindig felveszi a készülékét, de előfordul, hogy utána lenyomja.

A többiek – 15-en – kivétel nélkül úgy nyilatkoztak, ismeretlen számokra a „nem kívánt hívás” fogalma, nem szelektálnak a hívó között és mindig felveszik a készüléket. Utóbbiak között pedig olyan polgármesterek és alpolgármesterek is vannak (Esemespuszta), akik száma még az újságokban is rendszeresen megjelenik. Interjúalanyaink többsége sem titkolja a számát, legfeljebb nem terjeszti és nem adják meg válogatás nélkül bárkinek.

Kivel beszélnek? Kapcsolatok, hálózatok

A kutatás során olyan képviselőket is megkérdeztünk, akik mobilhasználatát az önkormányzat támogatja (6 fő), illetve akikét nem (12 fő). Így módunk nyílt összehasonlítani, hogy a két csoport milyen mobil beszélgető körrel, hívó/hívott hálózatról számolt be. Az eredmények teljesen eltérőek voltak.

A városokban azok az interjúalanyaink, akiknek mobilhasználatát támogatja az önkormányzat, elenyésző mértékben nyilatkoztak úgy, hogy családtagjaikat, barátait hívják telefonon. A támogatott hat személy arról számolt be: esetükben nagyon alacsony az összes hívás között a családi-baráti hívások aránya. E támogatott csoportban a családi-baráti hívások aránya átlagosan mindössze 5 százalékra tehető. Mobilos beszélgetőpartnereik között ők kiemelkedő számban említették az önkormányzati köztisztviselőket és képviselőket (átlag: 42%), emellett az önkormányzat üzletfeleit, illetve önkormányzati intézményeket is lényegesen nagyobb számban keresik (24%). A nem támogatottak, az egyik alpolgármester kivételével, gyakorlatilag nem érintkeznek senkivel az utóbbi körből. A támogatottak állítólag nem hívnak egyéni üzletfeleket – kivétel ez alól az esemespusztai alpolgármester, aki a hívásainak 15 százalékát bonyolítja ebben a körben. A nem támogatottak körében viszont az egyéni üzletfelek (41%) és a családtagok (30%) hívása jelenti a legnagyobb tételt. A támogatott és a nem támogatott kör eltérését nyilván az okozza, hogy az interjúk során a támogatottak kötelességüknek érezték arról beszámolni: a közpénzen telefonálást hivatali ügyben végzik.

A polgármester és a képviselők közötti mobil kommunikáció alacsony mértékű. A polgármestert Esemespusztán hívják leggyakrabban (20%) a megkérdezett képviselők, ami a polgármester szerepére, nyitott habitusára is következtetéseket enged levonni. A másik két városban mindössze átlagosan 4 százalék körüli arányban hívják a megkérdezettek a város első emberét. Érdeemes megjegyezni, hogy a mintában szereplő két országgyűlési képviselő esetében komoly tételt jelentett az országgyűlési frakcióársak mobiltelefonos megkeresése (40, illetve 10 %).

A mobiltelefon funkciói

Arra a kérdésre, hogy mit is jelent számukra a mobil, a megkérdezettek többségénél kiderült: egyértelműen munkaeszköznek tekintik. (Egy egytől ötig terjedő skálán 4,3 pontátlagot ért el ez a kategória.) Második helyen végzett a kapcsolattartás 4-es pontátlaggal. A munkaeszköz és kapcsolattartás mellett a harmadik helyezést az „elérhetőség” kategória nyerte el 3,8 tizedes pontátlaggal. Ezt követi a biztonság (3,4), az információcsere (3,3) és végül a presztízs (1,2).

Amikor a mobiltelefon hat lehetséges használati funkciójáról (hívásfogadás, hívás kezdeményezés, üzenetrögzítő, SMS, WAP/e-mail, egyéb) érdeklődtünk, ezek közül a legfontosabbnak egyértelműen a hívások fogadása bizonyult, egy ugyancsak ötfokozatú skálán 4,6. A hívások kezdeményezése is sokaknak fontos (4,1), ám elsősorban azok, akik igyekeznek spórolni a mobilszámlán, ezt alacsonyra értékelték. A kutatás egyik számunkra meglepő eredménye, hogy mennyire nem használják a megkérdezettek az üzenetrögzítő funkciót. Van, akit egyszerűen idegesít, hogy bíbelődjön vele, mások időhiányra hivatkozva zárkóznak el ettől a szolgáltatástól. Az üzenetrögzítő funkció legjobb jegye a hármas lett (hároman osztályozták közepesre), de legtöbben (11 fő) egyesre minősítették, azaz gyakorlatilag nem használják. Az átlag csupán 1,5-re jött ki.

Hasonló minősítést – ugyancsak 1,5 – kapott az SMS-funkció is: ezt hat kivétellel mindenki egyesre osztályozta. Igaz szóban jóval többen (összesen 12-en) jelezték, hogy ha elvétve is, de szoktak SMS-ezni. Ők szinte csak a barátaikkal és családtagjaikkal váltanak szöveges üzeneteket. A két kivétel egyike Mobilburg alpolgármestere, aki országgyűlési frakcióársaival vált rövid szöveges üzeneteket. A másik az esemespusztai könyvelő, aki üzletfeleivel is SMS-ezik. WAP-ot a 18 városi vezető egyáltalán nem használ, e-mailt pedig egyetlen fő, az esemespusztai könyvelő küld időnként mobilról.

A telefon egyéb funkciói közül néhányan említették, hogy óráként használják, a számológépet és az ébresztést is igénybe veszik néha, valamint a mobil telefonkönyvből keresik ki a számot akkor is, ha a vonalas készüléket használják.

A mobilkommunikáció tartalma, a mobil társadalom jelentése az önkormányzat számára

Hasonlóan a falvakhoz, itt is többségben vannak a szkeptikus véleményekkel szemben az előnyöket felsorakoztató érvelések. A válaszokat három csoportra osztottuk: a negatív, az egyszerre előnyöket és hátrányokat is említők, és a pozitív ítéletek csoportjára.

A válaszok közül kiemelkedik az a gyöngyszem, amelyet Esemespusztán találtunk. Az egyik képviselő beszámolt róla: amikor szabadsága alatt tartottak egy

rendkívüli testületi ülést, felhívták őt telefonon, kihangosították és mobilon keresztül szólott hozzá a napirendhez, illetve ezen a módon szavazott is. Kutatásunk során ez az egyik eset, amely a mobil közvetlen használatát mutatja magában a döntéshozatali folyamatban.

Alig találni *negatív* ítéletet tartalmazó állításokat:

- „Bizonyára tapasztalható változás, de az önkormányzat tevékenységében nincs jelentősége a mobiltelefonok megjelenésének. A képviselői munkám minőségén a mobiltelefon nem sokat javított; túl költséges erre a célra.”
- „A személyes kontaktus sokkal fontosabb.”
- „A döntések nem mobilon keresztül születnek.”

Vélemények, amelyekben az *előnyök* mellett *fenntartásokat* is megfogalmaztak:

- „A mobil csak a dolgok spontán elintézésére jó, komoly döntéseket nem lehet vele hozni.”
- „Meggyorsítja a döntés-előkészítést, ám magukra a döntésekre nincs hatással.”
- „Könnyebb ugyan az elérhetőség, de magát a munkát nem befolyásolja.”
- „Gyorsabb, hatékonyabb munkavégzést tesz lehetővé. Bár ez nem feltétlenül a mobiltelefonok erénye; a telefonhálózat bővülése révén például a körtelefonok általánosságban mozgósító erővel bírnak.”
- „Politikai egyeztetésre alkalmas lenne, de nem használják erre.”
- „A döntésmechanizmus nem változott, de az előkészítés gyorsabb.”
- „A döntéselőkészítés eszköze, ám ebben nem használja ki a közigazgatás a lehetőségeket, mint például a kör-e-mail.”
- „Mobil nélkül körülményesebben jutottam információkhoz, néha nem időben. Sőt több időbe is került valamit megtudni. Vagy egyáltalán nem jutottak el hozzám bizonyos információk. Most több forrásból és gyorsabban szerezem be az értesítéseket. Tárgyalásra nem alkalmas a mobil, inkább a megbeszélések időpontját, helyét tisztázzuk rajta. Üzleti tárgyalást sem folytatok a készüléken és önkormányzati ügyeket sem lehet azért így letisztázni.”
- „Véleményem szerint a mobiltelefon meggyorsította a döntéselőkészítést, kissé a hivatal munkáját is, ám magukra a döntésekre – elsősorban ami az önkormányzati testület munkáját illeti – igazán nincs hatással a mobil. Az elektronikus úton hozott döntést nem lehet dokumentálni, márpedig a döntések és azok felelőssége ezt megkívánja.”

Az egyértelműen *pozitív* nyilatkozatok:

- „Igen, gyorsította, elősegítette a döntéselőkészítést.”
- „Fő előnye az elérhetőség.”
- „Igen, a mobiltelefon segít a gyors, konstruktív döntések előkészítésében, meghozatalában, egyáltalán bizonyos célokért, ügyekért közösséget vállalók

mozgósításának, kapcsolattartásának fontos eszköze.”

- „Gyorsítja az ügyintézését.”
- „Gyorsítja a döntések kivitelezését.”
- „Évente több alkalommal hívunk össze rendkívüli testületi ülést, ami nem volna lehetséges, ha nem lennének a képviselők elérhetőek.”
- „Külföldön nyaraltam és üzenetet tudtam váltani az irodavezetővel a csatornaberuházás finisében.”
- „Mivel ingatag a többség a testületben, ez szükségessé teszi, hogy a várost irányító frakció viszonylag sűrűn egyeztessen.”
- „[Az egyik városi polgármester szerint] azért elengedhetetlen a mobiltelefon, hogy kapcsolatot tarthassak. Fontos az is, hogy ezen keresztül találkozassak a választókkal és hogy önkormányzati tárgyalásokat tudjak bonyolítani rajta. A telefon által állandóan benne vagyok az élet vérkeringésében.”

Külön fejezetet érdemelne a mobil szerepe a kritikus helyzetekben. Wapházán többen is említettek egy esetet:

- „A mobiltelefon valódi jelentőségére akkor döbbsentem rá, amikor egy hatalmas esőzés után belvíz öntötte el a várost. E nélkül lehetetlen lett volna olyan gyorsan megszervezni a szükséges intézkedéseket, mint ahogyan az megtörtént.”

Budapesti kerületek: mobil pártpolitika

A kerületi önkormányzatok és a mobilszolgáltatók szerződése

A községi és kisvárosi szinttől radikálisan eltérő helyzet, hogy mindkét, a kutatásunkban résztvevő budapesti kerület rendelkezik valamelyik nagy mobilszolgáltatóval kötött írásos megállapodással.

Az „A” kerület szerződése értelmében az önkormányzat dolgozói és a képviselőtestület tagjai kedvezményesen vásárolhatnak készülékeket, és ezeket kedvezményes tarifacsomaggal használhatják. A szerződést 2000-ben kötötték. A rendszer értelmében a szerződő fél maga az önkormányzat, a számla is oda érkezik, ám az igénybe vevők egyedileg egyenlítik ki saját számlájukat. A program hatása viszonylag kicsiny volt az érintettek körére: a 120 közhivatalnokból 11, a 20 képviselőből 3 fő élt a felkínált lehetőséggel. A passzivitásnak vélhető oka az, hogy akinek 2000-ben még nem volt mobilja, az lehet, hogy nem is akart igazán, a többiek pedig nem kívántak csomagot váltani. Akár ilyen kedvezményes, akár más forrásból származó mobiljuk van a képviselőknek, a törvény adta keretek között lehetőségük volna arra, hogy az igazolt és indokolt telefonszámla-költségüket – más egyéb költségekkel együtt – havonta elszámolják. Ez azonban semmi-

képp nem jelent rutinszerű automatizmust, a költségeket minden alkalommal egyedileg kell elszámolni. Erről az önkormányzati képviselők juttatásait szabályozó törvény rendelkezik. Mivel az elszámolás valóban eseti jelleggel történik, az „A” önkormányzatnál a megkérdezett képviselők egyike sem él a mobil-költség elszámolás módjával. Ez ugyanis csak részletes számla kérése esetén kivitelezhető. A részletes számla kezelési költségét azonban nem lehet elszámolni, plusz a híváslisták lebontása hivatali és magánhívásokra sok munkával és kellemetlenséggel jár. Így az egész eljárásban kevéssé érdekeltek a képviselők. Az egyik képviselő saját bevallása szerint úgy talált „kiskaput” kommunikációs költségeinek elszámolására, hogy nyilvános fülkében használható telefonkártya beszerzési költségeit számolja el. Ennek esetében nincs mód a felhasználás jellegének ellenőrzésére, így az önkormányzat „kénytelen vélelmezni” a hivatali célú használatot. A szerződés ügyében a jegyző döntött, s bármilyen a mobilt érintő költségvetési kérdésben a jegyző jogosult dönteni. A testület csak a dologi kiadások teljes keretéről hoz döntést a költségvetés elfogadásakor, az így meghatározott kereten belül a jegyző gazdálkodik egész évben.

„B” önkormányzat másik szolgáltatóval kötött megállapodást 1998-ban. Ennek értelmében az önkormányzat által üzemeltetett 20 db előfizetői kártyához kedvezményes díjcsomagot kaptak. A szerződést 1999-ben módosították és a módosítás már 36 db előfizetői kártyához biztosította a kedvezményes díjcsomagot. Megállapodtak abban is, hogy a kedvezmények minden később vásárolt készülékre érvényesek. A szerződést a polgármester kabinetfőnöke készítette elő és a polgármester írta alá. Közbeszerzési eljárás a szerződéskötést nem előzte meg.

Privilegiumok: ki jogosult hivatali mobilra?

Az „A” kerületben a következő személyek rendelkeznek hivatali mobillal (összesen 11 db): a polgármester, a két alpolgármester, négy bizottsági elnök (az összesen hat bizottsági elnök közül ketten nem élnek a lehetőséggel), a polgármester személyi titkára, a PR ügyintéző, az épület gondnoka, és a gépkocsivezető. A bizottsági elnökök mobil elérhetősége mindig is probléma volt, ezért jár nekik a hivatali telefon. Az ő hozzájárulásuk feltétlenül szükséges a napi hivatali munkához, de mivel képviselők és nem hivatalnokok, nem tartózkodnak a hivatalban, elérhetőségük kétséges. Korábban, még a nagy mobil-boom előtt ezt személyhívókkal próbálták áthidalni: minden bizottsági elnöknek volt Euro-hívó személyhívója. Ezeket a készülékeket egy éve vették vissza tőlük, mivel a mobil miatt feleslegessé váltak, és működésük amúgy is körülményes, továbbá viszonylag költséges volt.

A hivatali mobilok telefonszámlájának felső határa normális esetben 30 000 Ft. E fölött, amennyiben nincs elfogadható indoka a használónak, köteles megtérí-

teni a számlát. A 11 mobil együttes számlája jellemzően 150 000 forint körül mozog havonta. Amennyiben év közben a dologi kiadások meghaladnak egy szintet, és kétségessé válik a költségvetési kereten belül maradás, a jegyző körlevélben utasíthatja a mobilosokat (és a vezetékes hívások bonyolítóit is) további önmérsékletre.

„B” kerületben a vizsgálat időpontjában 77 db készülék üzemeltetését finanszírozta az önkormányzat a fent jelzett kedvezményes díjcsomaggal. A polgármester, a három alpolgármester, a tanácsadók és az irodavezetők (ők köztisztviselők) korlátlan használati jogosultságot kaptak. Négy, a koalíciót alkotó pártokhoz tartozó önkormányzati képviselő szintén korlátlan telefonhasználati jogosultságban részesült. További 20 db készüléket kiosztottak a közterület-fenntartók között. Az önkormányzat által üzemeltetett mobilkészülékek havi számladíja 1,5 millió forint körül van. Egy átlagos hónap legnagyobb számlája 279 778 Ft volt, a legkisebb 2176 Ft.

A képviselőtestület rendeletben szabályozta:

- havi 10 000 Ft-ig a bizottsági elnökök, a tanácsnokok (köztisztviselők) és a kerületi rendőrség 6 db készüléke költségeit,
- havi 5000 Ft-ig pedig minden képviselő mobilköltségeit megtérítik.

Arról, hogy a hivatali dolgozók közül ki kaphat mobiltelefont, a polgármester kabinetfőnöke, a képviselők rendeleten túl biztosított kedvezményeiről pedig a polgármester döntött. A kedvezményezettek száma fokozatosan növekedett. A kedvezményes szerződés megkötése (1998) óta évente kb. 20 személy kapott valamilyen mértékű telefonhasználati kedvezményt vagy korlátlan mobil-telefon használati jogosultságot az önkormányzat költségén, így érte ez el a mai 77 kerületi kedvezményezett szintjét.

További privilegiumok: a vezetékes telefonálás szabályozása

„A” kerület hivatali kommunikációja költségvetési intézményhez képest meglepően korszerű és költségudatos szemléletet tükröz. A legújabb technológiát hordozó integrált kommunikációs hálózatot az önkormányzati épület informatikai infrastruktúrájával együtt alakították ki (ISDN telefonközpont, intranet hálózat belső levelezőrendszerrel, Internet elérés a hálózat valamennyi gépéről, stb.).

A hivatali vezetékes telefonokról kezdeményezett hívások esetén a dolgozók előbb saját kódjukat ütik be, utána tárcsázhatnak csak. Mindenkinek két kódja van: egy hivatalos és egy magánbeszélgetésre szolgáló. A magánbeszélgetés kódjával kezdeményezett hívások költségét egy az egyben levonják a dolgozók béréből. A rendszer ellenőrzése is megoldott, mivel a központ regisztrál valamennyi olyan telefonszámot, amit hivatalos kóddal kezdeményeztek (ezek költségét a hivatal állja). Így ellenőrizhető, hogy ezek a hívások valóban önkormány-

zati célt szolgáltak-e. A magánbeszélgetés kóddal kezdeményezett hívásoknál csak a hívott szám első három számjegyét tárolja a rendszer. Így a dolgozó biztos lehet benne, hogy az általa fizetett beszélgetések ügyében a hivatal nem kíváncsiskodik.

A kétkódos rendszert 1999-ben vezették be. Korábban a költségek leszorítására próbálkoztak 00 és 06 tiltással, de ez nem jelentett valódi megoldás. A kód bevezetése előtt a hivatal teljes telefonszámlája 1,5 millió forint körül mozgott havonta, a kód bevezetése óta viszont visszaesett átlag 900.000 forintra, és ezt mindenfajta korlátozás nélkül érték el.

A vezetékes számlán belüli mobil felé kimenő hívás aránya durván egyharmad és fél körül mozog. Nem jellemző, hogy a hivatalon belül mobilon keresnek, hívnak a dolgozókat, mert a belső kommunikációs hálózat több kiváló kiváltó megoldást kínál. Ha valaki nem veszi fel az asztali telefonját, vagy az foglalt, hangposta-rendszer lép működésbe, így bármikor lehet üzenetet hagyni, ami azonnal eljut a címzetthez, amint visszaér a helyére. Még jobb megoldást kínál a belső elektronikus levelezési rendszer, amit a dolgozók előszeretettel használnak, és a kommunikációs költségekre nincs hatással.

„B” kerület önkormányzata ezzel szemben teljesen más utat választott: sem kódrendszert, sem számkorlátozást nem vezettek be a vezetékes telefonálásban. Bár pontos számok nem állnak rendelkezésünkre, „A” kerület tapasztalataiból kiindulva ilyen körülmények között bizonyára elég borsos havi számlával kell szembesülniük.

Az önkormányzati képviselők mobilhasználati szokásai Budapest „A” és „B” kerületében

„A” kerületben a két vizsgált képviselő – az MDF és a Fidesz frakció tagjai – egyben két különböző szemléletet képviselnek a mobilkommunikáció felfogásában is, bár egyik sem tekinthető valódi „nagyfelhasználónak”. Mindkettejüknek közel azonos ideje van készüléke (2,5-3 év), ám a nemrég felkínált kedvezményes lehetőséggel csak egyikük élt. Hasonlóság továbbá, hogy mindkét képviselő mérsékelt telefonszámlát, kb. havi 5 ezer forintot produkál. (Egyikük esetében ez az érték már a kedvező csomag diszkontjával csökkentett díj.) Míg egyikük – a továbbiakban Passzív úr – leginkább hívások fogadására használja készülékét, addig a másik – legyen ő Aktív úr – előszeretettel él az SMS-ezés eszközével, de anyagi megfontolásokból ő is kevés számú hívást kezdeményez, átlagosan 2 db-ot naponta. WAP szolgáltatást egyikük sem vesz igénybe. Aktív úr készüléke (Nokia 6210) képes lenne ennek használatára is, de ennek jelentőségét ő csak abban látja, hogy telefonja így jobban tartja az értékét.

„B” kerületben öt önkormányzati képviselő mobilozási szokásait hasonlítottuk

össze (2 MSZP, 2 SZDSZ, 1 Fidesz). Sajátos szórást mutat a mobilos múlt hossza: a legrégebbi felhasználó 1994 óta birtokol GSM készüléket, a legújabb viszont csak 1999-ben csatlakozott a táborhoz. Érdekes, hogy épp a legrégebbi mobil felhasználó képviselőnek csak az önkormányzat által biztosított készülék állt rendelkezésére. A többi válaszadó mindegyike az önkormányzattól függetlenül szerzett be készüléket magának.

A „B” kerületi önkormányzati képviselők – egy kivételével – egységesen elégedettek szolgáltatójukkal. Sokkal inkább megosztja őket a készülék kiválasztásának szempontja. Nagyobb részük elsősorban a készülék árát tekintette meghatározónak választásakor, míg a fennmaradó csoport a telefon tudását nevezte meg döntő tényezőként. Halvány tendencia mutatkozik az életkor szerinti tagozódásra. Az idősebbeket inkább az ár, s kevésbé a tudás érdekli (de két képviselő esetében ennek épp az ellenkezője volt megfigyelhető). Ennek fényében valószínűleg az egyéni anyagi helyzet és a technikai újdonságok iránti fogékonyság is szerepet játszott a döntéseikben.

A mobilhasználat intenzitása erős megfelelést mutat a képviselő által használt készülék finanszírozásának. Azok havi számlája, akik az önkormányzati szerződés hatálya alatt álló, teljes finanszírozású készüléket használnak (három fő) 50-100 ezer forint közötti. Ők nem veszik figyelembe a tarifákat hívás kezdeményezésekor, és részben a tarifarendszert sem ismerik. Azok, akik előre meghatározott 10 ezres juttatást kapnak, jóval kevesebbet beszélnek, és a tarifarendszer tekintetében is tudatosabbnak bizonyultak.

Hívás-fogadás/szűrés és a döntéshozó napirendje

„A” kerületben különösen szembetűnő a két meginterjúvált képviselő közötti különbség a nem kívánt hívások elleni védekezésben. Aktív úr semmiféle védelmi stratégiára nincs felkészülve. A nap nagy részében bekapcsolva tartott készülékét (csak tenisz közben kapcsolja ki saját bevallása szerint) minden esetben felveszi. Passzív úr ezzel szemben a nap nagy részében kikapcsolva tartja telefonját. Ám ha hívják, ő is felveszi mindenképp, bízva abban, hogy azon kevés személyek valamelyike keresi, akinek szándéka szerint megadta a számát.

„B” kerületben is különböző stratégiákat ismerhetünk meg a nem kívánt hívások kezelésére. A vizsgált öt képviselő közül ketten semmilyen védekezési stratégiával nem rendelkeznek. Nincsenek számukra nem kívánt hívások, csak a feltétlenül szükséges időszakokban kapcsolják ki telefonjukat. A fennmaradó három képviselő viszont erősen hagyatkozik a „passzívak” körében nagy népszerűségnek örvendő számkijelzéshez, és ez alapján szelektál, pl. az egyikük úgy, hogy némára állítja készülékét, és csak a kívánatos hívókat hívja vissza.

A bekapcsolva tartási stratégiák is változatos képet mutatnak. Két „B” kerületi

képviselő több készülékkal is rendelkezik. Ők mást tartanak otthon és éjszaka is bekapcsolva, mint amivel a hivatali ügyeiket intézik. Az egy készüléket használók közül van, aki már hazaérkezésekor kikapcsolja; van, aki csak éjszakára; és végül olyan is akad, aki még éjszaka sem kapcsolja ki. Abban nagyjából konszenzus mutatkozott, hogy bizonyos helyzetekben (tárgyalás, előadás) kikapcsolják, vagy legalább némára állítják.

Az elérhetőség köre: a mobilszám nyilvánossága

„A” kerületben Passzív úr telefonszámát a családján kívül csak néhány barátja és frakciójának néhány tagja ismeri, mobilkommunikációt csak velük folytat. Az önkormányzat hivatalosan nem tud mobiltelefonjának létezéséről. Ezzel szemben Aktív úr a tudomása szerint az egyetlen, aki az önkormányzat lapjában is közzétette telefonszámát, valamint a hivatal telefonközpontját is felhatalmazta telefonszáma kiadására. Ennek értelmében ő szinte bármilyen körből kaphat telefonhívást. Mégis kevésbé jellemző például, hogy a többi képviselővel, a polgármesterrel, illetve más önkormányzatok dolgozóival mobiltelefonon beszélne. Újságírókkal is csak módjával tartja ezen a csatornán keresztül a kapcsolatot: ez függ az újság „hovatartozásától” is.

„B” kerületben a telefonszám nyilvánossága tekintetében megállapítható: túlzott óvintézkedéseket a meginterjúvált öt képviselő egyike sem tesz annak érdekében, hogy száma titokban maradjon, így a lehetséges érintettek széles köre tudomást szerezhet róla. Különbséget az jelent, hogy mennyit tesz közvetlenül a képviselő azért, hogy számát széles körben megismerjék. Ebben a tekintetben már nagyobb változatosságot mutatott a megkérdezett csoport, és kisebbségben maradtak azok, akik pl. az önkormányzat különböző elérhetőségein keresztül közvetlenül nyilvánosságra hozzák mobilszámukat.

Kivel beszélnek? Kapcsolatok, hálózatok

„A” kerületben Aktív úr úgy nyilatkozik, hogy az üzletfeleivel bonyolított kapcsolattartásban elengedhetetlen elsősorban a mobiltelefon használata. Passzív úr legfőképp a családi és baráti kapcsolattartásban tekinti fontosnak a mobilt. SMS-t mindketten kizárólag családtagoktól és barátoktól szoktak kapni. Aktív úr életében változást a mobil abban hozott, hogy az ún. „last-minute” ügyintézésben megnöttek a lehetőségei. Passzív úr elsősorban népes családjával való hatékonyabb kapcsolattartásban nevezte meg a mobil jótékony hatását.

„B” kerület öt képviselője mobilhasználati módjában a jókora eltérések dacára is fel lehet fedezni néhány közös pontot. Minden megkérdezett azt állítja, hogy időegyenlegén belül az önkormányzati vonatkozású beszélgetések kiemelt

súllyal (30-50%) szerepelnek. További közös vonás, hogy egységesen mindenki a hívásfogadást tekinti a mobil készülék legfontosabb funkciójának. Nagyobb a szórás viszont abban a tekintetben, hogy a nem önkormányzattal kapcsolatos beszélgetések inkább a családdal-barátokkal vagy az egyéni üzletfelekkel bonyolódnak. Ez nyilván nem a képviselői habitus, sokkal inkább a képviselőségtől függetlenül végzett tevékenység eredménye.

A mobiltelefon funkciói

Hasonlóan változatos a nem szöveg alapú GSM szolgáltatás (SMS, WAP) iránti érdeklődés. Az ezekre nyitott képviselők kisebbségben maradtak. A vizsgált képviselők körében a SMS nyújtotta lehetőségek kihasználása korlátozott képet mutatott. Az egyik képviselő például teljesen kizárta, hogy SMS-t fogadjon és küldjön. Azok, akik használják ezt az új eszközt, inkább a személyes kommunikáció eszközének tekintik. Úgy tűnik, a hivatali kommunikáció még nem tette magáévá az SMS módszert, amit „B” kerületben könnyen magyaráz a tapasztalható puha költségvetési korlát.

A mobilkommunikáció tartalma, a mobil társadalom jelentése az önkormányzat számára

Mobilról vallott felfogásuk tekintetében is jól körülhatárolható – és cseppet sem meglepő – hasonlóságok figyelhetők meg a vizsgált képviselők körében. Valamennyien elsősorban a telefon munkaeszköz szerepét hangsúlyozták és azt a lehetőséget, hogy ezen a módon „mindig elérhetőek”. A biztonság és az információcsere szempontjai csak részben játszottak szerepet. Összhangban a mobil társadalmi megítélésének változásával, a presztízs szerepét valamennyi megkérdezett minimálisra értékelte.

A mobil használatát illetően a képviselők egyik része az önkormányzati és üzleti tárgyalások kapcsán tartja nélkülözhetetlennek, másik része pedig a választókkal való kapcsolattartásban. Közös pont, hogy a mobil elterjedésének jelentőségét mindannyian elsősorban a praktikus szervezési feladatok felgyorsulásában, hatékonyabbá válásában határozták meg, amelynek következtében képviselői munkájukat is jobban tudják végezni.

Mobil portré: egy budapesti kerületi alpolgármester és az SMS-es döntéshozatal

A mintánkban szereplő egyik magas beosztású helyi politikus, az egyik budapesti kerület fideszes alpolgármestere 1998 óta rendelkezik hivatali mobiltelefonnal. Elsősorban munkaeszköznek tekinti, hivatali ügyekben csak ezen (vagy a titkárságán keresztül) lehet keresni, az otthoni száma a hivatal felé nem nyilvános. Mobilját általában este 10-ig tartja bekapcsolva. Ha tárgyal, kikapcsolja, vagy néma üzemre állítja a tárgyalás súlyától függően.

Nagyon fontos számára a hívószám-kijelzés: ez alapján szelektálja, hogy mely hívásokat veszi fel különböző helyzetekben. Olyan hívásokat, amelyek hívószáma nem jelenik meg, csak ritkán vesz föl, ha éppen jobban ráér.

A mobilon bonyolított beszélgetések hozzávetőleg 90%-át tekinti hivatali beszélgetésnek. Száma a szolgáltatónál elérhető, nem titkosított, ismeri a család, a barátok, a polgármester, valamennyi képviselő, a hivatali vezetők, sőt közel a teljes hivatal. Más önkormányzatok vezetői vagy az állami apparátus tagjai jellemzően a titkárán keresztül érik el, ők nem ismerik a mobilszámát. Az újságírók közül néhányan tudják a számát. Másoknál ez az adott helyzet függvénye: lehetséges, hogy nem adják meg újságíróknak, ha a helyzet úgy kívánja. Az alpolgármesternek saját vállalkozása nincs, így ilyen jellegű beszédforgalom nem értelmezhető. A választók nem a mobilján, hanem a titkárán keresztül keresik. Ha a titkár a megkeresés jellegéből úgy ítéli, hogy az ügy nem tűr halasztást, megadhatja mobilszámát, de ez nem jellemző.

Az SMS-t előszeretettel használja valamennyi körrel folytatott kommunikációban. Elmesélte: a Fidesz frakció vezetőjeként gyakran van szüksége a testületi üléseken közös álláspont kialakítására, miközben folyik a tárgyalás. Ilyenkor SMS-en keresztül kommunikálnak a frakciótagok. Korábban, az SMS előtti időkben hasonló körülmények között szünetet kellett kérniük, erre viszont ezzel a lehetőséggel nincs többé szükség. Ennek eredményeképp a döntéshozatali folyamat zökkenőmentesebbé vált. A technikáról elmondta, ismeretei szerint valamennyi testület él ezzel a lehetőséggel, és teljes bizonyossággal állította, hogy a parlamenti ülések alatt is élnek a képviselők az SMS-adta lehetőségekkel.

Következtetések

Mobil döntéshozás „szükséghelyzetben” és „békeidőben”

A mobilhasználat az önkormányzati politizálás szintjén egyelőre minden szempontból az őskorszakánál tart. Bár a mobilkészülékek használata tömegessé

kezd válni a helyi politikusok és döntéshozók körében, a mobiltelefonok lehetséges technikai funkciói közül még csak a legalapvetőbbeket használják. (Ebbe a körbe a hívás és a hívásfogadás mellett az üzenetrögzítő és az SMS is éppen hogy csak beletartozik.) Ugyanez igaz a mobil kommunikáció adta esélyek kreatív kiaknázására. Vagyis azok a mobilhasználathoz köthető – még egyáltalán nem elemi erejű – hatások és változások, amelyeket kutatásunk során elemeiben tetten értünk, csupán egy lehetséges jövő kezdetére utalnak.

Amit a helyi döntéshozók mindhárom települési szinten – falvak, városok, budapesti kerületek – pozitívként érzékelnek, az az információkhoz való hozzáfutás átalakulása. A mobilhasználók számos esetben gyorsabban, több és lényegibb információhoz férnek hozzá, mint a mobilhasználat korszaka előtt. Mindez főleg a döntéselőkészítés fázisában érezteti pozitív hatását. Ám leginkább a fizikai értelemben vett, illetve a politikailag annak tekinthető „szükséghelyzetben” döbbsenek rá a mobil nyújtotta előnyökre. Legyen szó hirtelen jött belvízről, avagy a nyári szabadságolás alatt történt puccsszerű iskolaigazgató váltásról, a döntéseket ilyen esetekben mobiltelefon használatával befolyásolták vagy hozták meg.

Mobiltérítés, privilégiumok

Ha a települési szinteken felfelé haladunk, azt figyelhetjük meg, hogy az önkormányzatok politikai és igazgatási vezetői – a polgármesterek és a jegyzők – szinte mindenütt térítéses mobilhasználatot kapnak. A képviselők a falvakban és kisvárosokban a szűkös anyagi források miatt nem részesülnek ebben. Érdekes módon a fővárosi kerületekben sem jellemző a térítéses mobilkészülék a képviselők körében. Ám itt ezt azzal magyarázzák, hogy úgyszólván van magánhasználatú mobiljuk, és a mobilozást a viszonylag magas költségtérítésükből kell állniuk. Pedig a kutatásból az a tendencia rajzolódik ki, hogy azok a képviselők, akik nem részesülnek a mobilhasználat ellentételezésében, kevesebbet kommunikálnak a köz érdekében, mint támogatott mobillal rendelkező politikus társaik. Vagyis az szűkkeblűség akár az önkormányzati munkát is gyengítheti.

Az önkormányzati vezetők mellett jellemzően az apparátusok és az önkormányzatokhoz kapcsolódó intézmények kulcsemberei részesülnek mobiltérítésben. Ebben a gyakorlati intéztnivalók mobil jellege (az orvos, a rendőr, a falvakban a mezőőr, stb. feladata) játszik meghatározó szerepet. A jellemzően pártpolitikát folytató budapesti kerületekben ez a kör kiegészül az önkormányzati bizottsági elnökökkel.

Feltűnő, hogy gyakorlatilag mindhárom települési szinten – falu, kisváros, fővárosi kerület – kivonták a testületek hatásköréből azt a döntést, hogy ki és milyen mértékű mobilhasználati támogatásban részesüljön. Jelenleg erről éppen azok döntenek – polgármester, jegyző –, akik maguknak a legtöbb esetben felső

korlát nélküli mobilhasználatot biztosítanak. A privilégiumok illetően elosztása a helyi vezetés oligarchikus tendenciáját erősíti. Jellemző módon a térítéses készüléket használók tendenciájukban alábecsülik magáncélú beszélgetéseik arányát.

Az oligarchikus tendenciát erősíti, hogy a mobiltérítés kérdéskörét nyilvánosan szinte soha nem tárgyalják, s a téma az intézményi köd homályába vész. A térítést pedig közpénzből végzik. Ezért indokolt leszögezni: az önkormányzat és más állami szervezetek gazdálkodásának átláthatóságához különösen jelentős közérdek fűződik. Ennek részeként a mobilszolgáltató és a település, illetve intézmény közötti szerződés közérdekű, ezért nyilvános adatokat tartalmazó dokumentum. Ugyanígy, az önkormányzat, illetve intézmény által a vezetőknek, tisztviselőknek, képviselőknek fizetett költségtérítés mértéke is közérdekű, nyilvános adat. Ezen információkat tehát bárki számára hozzáférhetővé kell tenni.⁸

Elérhetőség, nyilvánosság, mobil kapcsolatok

A helyi döntéshozók mindhárom települési szinten munkaeszközként, a kapcsolattartás, az elérhetőség, a biztonság és az információcsere garanciájaként tekintenek a mobiltelefonra.

A mobilhasználat gyakorisága és költsége nagyjából egyenes arányban áll a település méretével, illetve a hierarchiában betöltött szereppel. Egyszerűbben fogalmazva, a nagyobb város polgármestere többet telefonál, mint falusi társa, s úgy tűnik, tendenciájában ugyanez igaz a képviselőkre is. Magyarázható ez az elintézendő ügyek objektíve nagyobb számával, a település térbeli kiterjedéséből eredő szükségszerűségekkel, illetve a nagyobb költségkeret nyújtotta lehetőségekkel.

A helyi politikusok – a falvakban és a kisvárosokban – gyakorlatilag nem szűrik a hívásokat, mondván, a helyi problémák elől úgysem lehet kitérni. Ezen a szinten a felelősség még nem kizárólag áttételes és intézményi, hanem erősen közvetlen és személyes is. Így talán nem meglepő az a tapasztalat – amit egyébként szokatlannak kellene tekintenünk – , hogy a kisvárosok helyi politikusainak fele még éjjel sem kapcsolja ki a készülékét. A közvetlen felelősségvállalás, „a jó gazda” értelmében itt válik el legkevésbé a mobilhasználatban a magán és a közszféra.

⁸ Dr. Bayer Judit, „Szakvélemény: Közérdekű adatnak minősül-e az önkormányzat által az önkormányzati képviselők, illetve polgármesterek részére biztosított mobiltelefon esetén a mobiltelefon-szolgáltatóval kötött szerződés; az önkormányzat által fizetett költségtérítés; illetve az ilyen mobiltelefon számlája?” (Budapest, 2001. október 21. Kézirat.)

A mobiltelefonszámok nyilvánossá tételében is megjelenik az elérhetőség kötelezettségének igehlése, a fent említett felelősségi motívum. Ha nem is a többségnél, de interjúalanyaink jelentős kisebbségénél tapasztaltuk, hogy a teljes nyilvánosság, a korlátlan elérés, sőt a publikált mobilszám hívei.

A falvakban leginkább a saját hivatalukkal kommunikálnak legtöbbit a polgármesterek – lévén többségük nem főállásban látja el a feladatot. Emellett a jegyző, a képviselőtársak – és a magánéletük szereplői – a leggyakrabban hívott felek.

A kisvárosok szintjén – amelyek egyébként jellegükben nagyon közel állnak egy nagybacska községhez – már gyakoribb az érintkezés a képviselőtársakkal, előfordul a politikai jellegű egyeztetés is a döntések előtt.

A fővárosi kerületekben felbukkant a választókkal való kapcsolattartás eleme is, illetve szellemes megfogalmazásként a „last minute” döntéselőkészítés, ügyintézés. A jellemzően pártokhoz tartozó képviselők itt már frakciótársaikkal is sokat konzultálnak, politizálnak a mobilon.

A kutatás eredményeként feltűnő – és a települések méretével sem magyarázható – , hogy a polgármesterek, képviselők mennyire nem tartják mobilon keresztül a kapcsolatot a választókkal. Itt többek között feltehetően abba a – nem mobilspecifikus – jelenségbe ütközünk, hogy a jelenlegi politikai kultúrában a helyi képviselők a legjobb esetben is az ügyek felelős intézésére helyezik a hangsúlyt és kevésbé tartják fontosnak a választókkal való folyamatos kapcsolattartást, véleménycserét. Vagyis az, hogy egy eszköz lehetővé tenné ezt, még nem feltétlenül kényszeríti ki annak ilyen típusú tényleges használatát.

A mobil őskorszak hajnalán

Befejezésképpen térjünk vissza a bevezetésben említett kutatási irányokhoz. (A négy eredetileg jelzett kutatási irány közül a jogi szempontot a közpénzből költségtérítést élvező mobilhasználatról fentebb már említettük.)

A mobiltelefon a *mediatizált kommunikáció par excellence* eszköze. Használata megfelelő információáramlás és hatalmi konstelláció (szövetségeselek) mellett nélkülözhetővé teszi a testi jelenlétet – legalábbis időlegesen. Ennek kiemelkedő példái, amikor a távollévő polgármester belvív vagy politikai válsághelyzet esetén mobilon intézkedik. Egy másik esetben a távol levő képviselő hozzászólt a testületi ülésekhez, sőt ilyen módon szavazott is. Az utóbbi eljárás ma még kuriózumnak számít, s kérdés, valaha általánossá válik-e.

Állandósult azonban a közszféra és a magánszféra különös, időbeli egymásba hatolása. Bár teljes egybeolvadásról korántsem beszélhetünk, a mobiltelefon jellemző folyosókat nyit a két, korábban élesebb határral elkülönült szféra között. Az önkormányzati képviselők szinte kivétel nélkül főállás mellett töltik be funk-

ciójukat mindhárom települési szinten. Ugyanígy, a községi polgármesterek többsége is főállásban vagy vállalkozásban dolgozik máshol. Az interjúkból az következtethető ki, hogy a képviselők s e polgármesterek munkaidőben is figyelik önkormányzati tárgyú hívásaikat, s általában nem térnek ki a mobil eszmecsere, sőt adott esetben beavatkozás elől sem. Mindez fordítva is igaz. A képviselők az önkormányzati ügyek intézésének óráiban nemegyszer a szükséges munka- és üzleti ügyeiket is intézik, vagy legalábbis figyelik az erre vonatkozó hívásokat. Mindehhez harmadik lényegi kapcsolati körként adódik a családi-baráti hálóval való mobilkommunikáció.

Az életritmus korábbi határai így erodálódnak, a régebben elkülönülő köz- és magánéleti blokkok folyamatosan egymásba csúsznak. Ezt a mobil kommunikációs létet az állandó készenlét, a különböző vonatkoztatási rendszerekben való folyamatos válaszadási és megfelelési kényszer, a korábban időben elkülönült hálózatok párhuzamos működése jellemzi. (A párhuzamos működés a hálózati lét kulcsfogalma: az internet is párhuzamosan működő gépek – és részben emberek – tevékenységéből épül.) A személyes életvilág szintjét ennek megfelelően a társadalmi és személyes identitások egyidejű egymásra borulása, egyfajta leküzdhetetlen hagymalét jellemzi. E hagymalétben személyes és társadalmi identitásunk valamennyi kurrens rétege állandóan jelen van: végletesen soha nem szoríthatjuk egy elemét sem háttérbe, hiszen bármikor érkezhethet mobil hívás, amelyet ez esetben nem tudnánk megválaszolni. Az állandó készenlét eredménye a mindnyájunk által ismert jelenség: laza társaságban ülve ismerősünk munkahelyi hívást kap. Hirtelen más emberré változik, arca elkomorul, hivatalos és kemény lesz, átváltozik munkahelyi emberré. A mobillétet egyfajta *kontrollált, határok között tartott skizofrénia* jellemzi, amelyben különböző személyiségeink egyidőben vannak jelen, s a mobil csörgése vagy rezgése után hirtelen realizálódnak. Ezt az élményt igen jól ismerik a helyi politikusok, döntéshozók, akik folyamatosan a munkahely, az önkormányzat és a magánélet hálózatai között mozognak.

A jelen kutatásban a mobil szerepének a döntéselőkészítésben játszott jelentőségére, illetve a mobil privilégiumok oligarchisztikus elosztására találtunk adatokat. Csak egy esetben, kivételesen jelent meg az önkormányzati ülés közben küldött kör-SMS a döntéshozás konkrét elemeként. A további kutatási kérdések között egyfelől *politikai, demokraciáelméleti* szempontok, másfelől a települések *politikai menedzsmentjének* gazdasági és lobbihatékonyaságára vonatkozó kérdések merülnek fel.

A jelen előkutatásból az rajzolódott ki: egy jövőbeli teljesebb vizsgálat során alaposabb elemzést igényelne, hogy mutat-e szoros összefüggést az aktívabb mobil- és internethasználat és a település forrásszerző képessége. Akadt ugyanis olyan településvezető, aki a mobilhasználat egyik legfontosabb terepeként a pályázati forrásvadászatot jelölte meg. Egy jövőbeli kutatás az új kommunikációs

technológiák használata és a település sikeressége közötti összefüggést vizsgálhatná.

Ennek részeként érdekes lenne megnézni, hogy a mobilkészülék funkcióinak kihasználása, vagyis a településvezetés műszaki nyitottsága megfeleltethető-e az egyéb területeken megnyilvánuló innovatívabb képességeknek.

Egy következő kutatásban mélyebbre kellene ásunk: vajon a falu demokratizmus mutatókat-e korrelációt azzal, hogy a polgármester (és a képviselők) a mobilhasználatban és az e-demokrácia eljárásaiban – az interneten – a nagyfokú nyilvánosság hívei-e? Úgy gondoljuk, e kérdések bevonásával érdemes volna reprezentatív kutatást végezni a hazai települések mobilhasználatáról. Végül nyilván fontos lenne megvizsgálni a pártok, a parlamenti képviselők és parlamenti pártfrakciók, valamint a minisztériumok és a közigazgatás különböző szintjein elhelyezkedő hivatalok mobilkommunikációját a mobilkorszak hajnalán.